

MUMTOZ MUSIQA MEROSIMIZNING MILLIY VA UMUMBASHARIY QADRIYATLAR BILAN BOG‘LIQ JIHLATLARI

Uktamjon Ulmasovich Rasulov

Dotsenti v.b

Yunus Rajabiy nomidagi O‘zMMSSI
“Maqom xonandaligi” kafedrası

DOI: <https://doi.org/10.37547/ssa-V4-07-15>

Annotatsiya: Mazkur maqola O‘zbek mumtoz musiqasi merosining milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog‘liq jihatlari tadqiq qilishga bag‘ishlangan. Unda mumtoz musiqaning milliy xususiyatlari, xususan, maqom san‘ati, milliy cholg‘u asboblari va tarbiyaviy ahamiyati keng yoritiladi. Shuningdek, maqola mumtoz musiqaning umumbashariy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liqligini, jumladan, uning ruhiy va ma‘naviy ta‘siri, madaniyatlararo muloqotdagi o‘rni hamda ijodiy erkinlikni ta‘minlashdagi rolini tahlil qiladi.

Muallif mumtoz musiqaning zamonaviy ahamiyatini, uning UNESCO tomonidan tan olinishi va global madaniyatdagi o‘rnini alohida ta‘kidlaydi. Yosh avlodni ushbu boy meros bilan tanishtirish va uni zamonaviy vositalar yordamida keng targ‘ib qilish zarurati ham ko‘rsatiladi. Ushbu maqola mumtoz musiqaning nafaqat milliy, balki dunyo madaniyati xazinasidagi o‘rni va ahamiyatini anglash uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Mumtoz musiqasi, milliy musiqiy meros, umumbashariy qadriyatlar, maqom san‘ati, milliy cholg‘u asboblari, tarbiyaviy ahamiyat, ruhiy va ma‘naviy ta‘sir, madaniyatlararo muloqot, ijodiy erkinlik, global madaniyat, mumtoz musiqaning zamonaviy ahamiyati, yosh avlod tarbiyasi, musiqasi va ta‘lim, musiqasi va milliy identitet, madaniy merosni saqlash, musiqaning tarbiyaviy roli, musiqasi va ma‘naviyat, musiqasi orqali madaniyatlararo aloqalar, dunyo madaniyati xazinasini.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию аспектов наследия узбекской классической музыки, связанных с национальными и общечеловеческими ценностями. В ней широко освещаются национальные особенности классической музыки, в частности статус искусства, национальные музыкальные инструменты, просветительское значение. В статье также анализируется неразрывная связь классической музыки с общечеловеческими ценностями, в том числе ее духовно-духовное влияние, ее место в межкультурной коммуникации, ее роль в обеспечении творческой свободы.

Автор подчеркивает современную значимость классической музыки, ее признание ЮНЕСКО и место в мировой культуре. Показана также необходимость приобщения молодого поколения к этому богатому наследию и его широкой пропаганды современными средствами. Данная статья служит важным источником для понимания места и значения классической музыки не только в национальной, но и мировой культуре.

Ключевые слова: Классическая музыка, национальное музыкальное наследие, общечеловеческие ценности, статусное искусство, национальные музыкальные инструменты, образовательная ценность, умственное и духовное влияние, межкультурная коммуникация, творческая свобода, глобальная культура, значение современной классической музыки, воспитание молодого поколения, музыка и образование, музыка и национальная идентичность, сохранение культурного наследия, просветительская роль музыки, музыка и духовность, межкультурные отношения через музыку, сокровища мировой культуры.

Abstract: This article is devoted to researching aspects of the heritage of Uzbek classical music related to national and universal values. In it, the national features of classical music, in particular, the status art, national musical instruments, and educational importance are widely covered. The

article also analyzes the inextricable connection of classical music with universal values, including its spiritual and spiritual influence, its place in intercultural communication, and its role in ensuring creative freedom.

The author emphasizes the modern importance of classical music, its recognition by UNESCO and its place in global culture. The need to familiarize the young generation with this rich heritage and to promote it widely using modern means is also shown. This article serves as an important source for understanding the place and importance of classical music not only in national but also in world culture.

Key words: Classical music, national musical heritage, universal values, status art, national musical instruments, educational value, mental and spiritual influence, intercultural communication, creative freedom, global culture, modern classical music significance, education of the young generation, music and education, music and national identity, preservation of cultural heritage, educational role of music, music and spirituality, intercultural relations through music, treasure of world culture.

Bugungi kunda mumtoz musiqani yosh avlodga o'rgatish, uni zamonaviy texnologiyalar yordamida targ'ib qilish juda muhim. Xalqimizning bu boy merosini saqlab qolish va kelajak avlodlarga yetkazish ma'naviy burchimizdir.

Milliy maqomlarimizda xalqimizning qadimiy tarixi, ma'naviy dunyosi, badiiy falsafasi, ruhi mujassam. Shu bois necha asrdirki, maqom bebaho madaniy meros sifatida ardoqlanib kelinmoqda. Mumtoz musiqa xalqimizning ko'p asrlik ma'naviy va madaniy hayotida alohida o'rin tutib, milliy o'zlikni saqlashda va rivojlantirishda muhim vosita bo'lib kelgan. Bu musiqiy meros milliy qadriyatlarining yorqin ifodasi bo'lishi bilan birga, umumbashariy qadriyatlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Uning ahamiyati va mazmuni quyidagi asosiy jihatlarda namoyon bo'ladi.

O'zbek mumtoz musiqasi maqom san'ati asosida shakllangan. Shashmaqom, Xorazm maqomi va Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari xalqimizning tarixi, an'analari va ma'naviy tajribalarini aks ettiradi. Maqomlar orqali nafaqat musiqiy ohanglar, balki xalqning hayoti, dardlari, quvonchlari va orzulari ham ifoda etiladi. Doira, dutor, tanbur, rubob, chang kabi cholg'u asboblari o'zbek mumtoz musiqasining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu asboblarda o'ziga xos tembr va ohang bilan milliy musiqaning betakrorligini ta'minlaydi.

Mumtoz musiqa asarlari milliy qadriyatlar, go'zallik va ezgulikni targ'ib qiladi. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Lutfiy va boshqa buyuk shoirlarning she'rlari asosida yaratilgan kuy va ashulalar inson ruhiyatini boyitadi, yosh avlodni vatanparvarlik, ezgulik va odob-axloqqa chorlaydi. Mumtoz musiqa nafaqat milliy, balki umumbashariy ma'naviy qadriyatlarni targ'ib qiladi. Inson qalbini tozalash, unga osoyishtalik baxsh etish va ruhiy uyg'unlikni shakllantirish mumtoz musiqa asarlarining asosiy vazifalaridandir. Bu jihat musiqaning universal til ekanligini yana bir bor isbotlaydi. Maqom san'ati bo'yicha bilim va tushunchalar, tarixiy va milliy an'analarni puxta egallagan yosh kadrlarni tayyorlash hamda ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik va innovatsion texnologiyalarni, madaniyat va san'at sohasida ilm-fan bo'yicha erishilgan ilg'or yutuqlarni tatbiq etish institut jamoasi oldiga qo'ygan eng oliy maqsadlardandir. Mumtoz musiqamiz boshqa xalqlar musiqa merosi bilan uyg'unlashgan holda rivojlangan. Misol uchun, maqom san'ati Sharqning boshqa mamlakatlaridagi musiqiy oqimlar bilan bir qatorda Yevropa klassik musiqasining tamoyillariga ham yaqin. Bu esa madaniyatlararo muloqot va hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mumtoz musiqa ijrochilari va bastakorlariga ijodiy erkinlik imkonini beradi. Ijrochining shaxsiy talqini va his-tuyg'ulari musiqiy asarning yangi qirralarini ochib beradi. Bu tamoyil inson erkinligi va ijodkorligini qadrlash kabi umumbashariy qadriyatlarni ifodalaydi. O'zbek mumtoz musiqasi, xususan, Shashmaqom san'ati UNESCOning nomoddiy madaniy meros ro'yxatiga kiritilgan. Bu uning nafaqat milliy, balki umumbashariy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Shashmaqom xalqaro anjumanlarda ijro etilib, dunyo madaniyati xazinasining ajralmas qismiga aylangan. Globallashuv jarayonida mumtoz musiqa milliy o'zlikni saqlashning muhim omiliga aylangan. U millatni birlashtiradi, madaniy identifikatsiyani mustahkamlaydi va boshqa xalqlar bilan madaniy aloqalarni rivojlantiradi.

Muhokama. Maqom san'ati, o'zining boy tarixiy merosi va o'ziga xosligini saqlab qolgan o'zbek mumtoz musiqasining ajralmas qismidir. Bu san'at turi nafaqat o'zbek xalqining madaniyati va ruhiyatini aks ettiradi, balki uning umumbashariy qadriyatlar bilan ham bog'lanishini anglatadi. Maqom san'ati rivojlanishi va tarqalishi jarayonida milliy va umumbashariy qadriyatlarning o'zni katta ahamiyatga ega, chunki bu qadriyatlar musiqaning nafaqat estetik, balki tarbiyaviy, ruhiy va ma'naviy ta'sirini kuchaytiradi.

Maqom san'ati o'zining chuqur milliy ildizlariga ega bo'lib, o'zbek xalqining tarixiy, madaniy va diniy merosini o'zida aks ettiradi. Maqomlar asosan xalqning ichki dunyosini, uning qadriyatlarini, urf-odatlarini va hayotiy falsafasini o'zida mujassam etadi. Bu san'at nafaqat musiqaning estetik ko'rinishidir, balki u xalqning mantiqiy va ma'naviy tizimini, uning olamni qabul qilish va anglash usulini ham ifodalaydi. Shuning uchun maqom san'atining rivojlanishi va avlodlarga yetkazilishi, milliy qadriyatlarning saqlanishi, yoshlarni milliy madaniyatga muhabbat bilan tarbiyalashda katta rol o'ynaydi.

Maqom san'atining milliy qadriyatlar bilan bog'liqligi, uning ustida ishlovchi ijrochilar va bastakorlar tomonidan namoyon bo'ladi. Maqomlar o'z ichiga xalqning ruhiyatini, uning hayotiy qiymatlarini va ko'plab an'anaviy qadriyatlarini singdiradi. Buning natijasida maqom san'ati nafaqat musiqa, balki butun bir madaniyatni ifodalovchi vositaga aylanadi. Misol uchun, maqom ijrosi orqali insonning hayotiy qadr-qimmatini, tabiat va jamiyat bilan bog'liqligi ko'rsatiladi.

Maqom san'ati nafaqat o'zbek milliy madaniyatining bir qismi, balki umumbashariy qadriyatlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. UNESCO tomonidan maqom san'ati 2003 yilda "Insoniyatning noyer merosi" deb tan olinishi, uning butun dunyo madaniyatidagi o'rnini ta'kidlaydi. Bu san'at nafaqat o'zbek xalqining, balki butun insoniyatning musiqiy merosi sifatida qaraladi. Maqom san'ati zamonaviy jamiyatda, shuningdek, madaniyatlararo muloqotda o'zining muhim rolini o'ynaydi. U madaniyatlararo tushunish va aloqalarni rivojlantirish, insonlar o'rtasida mehr-oqibat va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umumbashariy qadriyatlar, ayniqsa, tinchlik, erkinlik, inson huquqlari va adolat kabi tamoyillar maqom san'atida o'z aksini topadi. Maqomlarning she'riy va musiqiy tarkibi, ularning mavzulari, ko'plab asarlarda insonning ichki dunyosi, uning ma'naviy izlanishlari va falsafiy qarashlari bilan bog'liqdir. Shuningdek, maqom san'ati ijrosi orqali dunyo bo'ylab musiqaning universal tilini tushunish va qadrlash imkoniyati paydo bo'ladi. Bu esa madaniyatlararo muloqot va hamkorlikni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Maqom san'ati, milliy qadriyatlar va umumbashariy madaniyat o'rtasida chuqur va uzviy bog'liqlik mavjud. Maqom san'ati nafaqat o'zbek xalqining tarixiy merosi sifatida, balki butun insoniyatning madaniy xazinasining ajralmas qismi sifatida qadrlanishi zarur. Bu san'atni rivojlantirish, uni yangi avlodga o'rgatish va zamonaviy vositalar orqali keng targ'ib qilish, milliy va umumbashariy qadriyatlarni saqlash va ularga hurmat ko'rsatish uchun muhimdir. Maqom san'ati orqali biz nafaqat milliy madaniyatimizni saqlab qolamiz, balki umumbashariy qadriyatlarni rivojlantirishga ham hissa qo'shamiz.

Mumtoz musiqa merosimizning milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini tahlil etish va mazmunan o'rganish mumtoz musiqa merosimiz, ayniqsa maqom san'ati, o'zining boy tarixi va madaniy qimmatini bilan nafaqat o'zbek xalqining, balki butun dunyo madaniyatining ajralmas qismi bo'lmish maqom san'atini o'rganish va dunyoga tanitishga xizmat qiladi. Ushbu merosni milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganish, bir necha yo'nalishda katta samaradorlikka olib keladi. Jumladan;

1. Milliy identitetni mustahkamlash. Mumtoz musiqaning milliy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganish, o'zbek xalqining tarixiy va madaniy ildizlarini qayta tiklash va mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Milliy musiqaning o'ziga xosligi va yondashuvini chuqur anglash, yosh avlodga o'z xalqining madaniy merosi haqida ongli tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Bu o'rganish jarayonida milliy musiqaning tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati, xalqning ruhiy va estetik qadriyatlari ko'rsatiladi. Shuning uchun, mumtoz musiqaning milliy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganish, milliy identitetni mustahkamlashda samarali vosita bo'ladi.

2. Madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirish. Mumtoz musiqaning umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liqligini o'rganish, uning global madaniyatdagi o'rnini va ahamiyatini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi. Musiqa universal san'at shakli bo'lib, turli madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Maqom san'ati kabi o'ziga xos va chuqur ma'naviy qatlamlarga ega musiqalar, madaniyatlararo muloqotda ko'prik vazifasini o'taydi. Bu o'rganish orqali turli xalqlarning musiqiy an'analari va qadriyatlari o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlar aniqlanadi, bu esa global madaniyatning boyishiga xizmat qiladi.

3. Ruhiiy va ma'naviy ta'sirni kuchaytirish. Mumtoz musiqaning ruhiy va ma'naviy ta'siri, uning milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganishda yaqqol namoyon bo'ladi. Musiqa, insonning ruhiyatiga ta'sir qiladigan kuchli vosita sifatida, individual va ijtimoiy darajada ham tarbiyaviy ahamiyatga ega. Maqom san'ati kabi musiqalar, tinglovchini ma'naviy izlanishlarga undaydi, insonning ichki dunyosini kashf etishda yordam beradi. Bunday musiqalarni o'rganish, insonning ruhiy yetukligini shakllantirishga va milliy ma'naviyatni saqlashga hissa qo'shadi.

4. Zamonaviy madaniyat va san'atlarga ta'siri. Mumtoz musiqaning milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liqligini o'rganish, uning zamonaviy musiqalar va san'at shakllariga qanday ta'sir qilayotganini ko'rsatadi. O'zbek mumtoz musiqasi, ayniqsa maqom san'ati, zamonaviy musiqiy uslublarga o'ziga xos ilhom manbai bo'lishi mumkin. Ushbu o'rganish, san'atning evolyutsiyasini kuzatish va uning zamonaviy jamiyatdagi rolini tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, eski va yangi san'at shakllari o'rtasidagi bog'liqlikni, madaniyatning uzluksizligini ta'minlash imkoniyatini yaratadi.

5. Global madaniy merosni saqlash. Maqom san'ati kabi mumtoz musiqaning umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liqligini o'rganish, uning global madaniyat merosidagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi. UNESCO tomonidan maqom san'ati insoniyatning noyob merosi sifatida tan olingani, uning global madaniyatdagi o'rni va ahamiyatini yanada oshiradi. Bu o'rganish, mumtoz musiqaning xalqaro miqyosda e'tirof etilishi va uning kelajak avlodlarga yetkazilishi uchun zarur bo'lgan sa'y-harakatlarni amalga oshirishda samarali bo'ladi.

6. Yosh avlodni tarbiyalash. Mumtoz musiqa merosini milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganish, yosh avlodni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Yoshlar, o'z milliy musiqasini o'rganib, uni qadrlash va saqlashni o'rganadilar. Shuningdek, ularning musiqiy va madaniy savodxonligini oshirishga, global madaniyat bilan aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Maqom san'ati kabi musiqalarni o'rganish, yoshlarni nafaqat musiqa, balki madaniyat va san'atga ham chuqur hurmat bilan qarashga undaydi.

Mumtoz musiqa merosimizning milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini o'rganish, ko'plab ijtimoiy, madaniy va ma'naviy jihatlardan samarali bo'lib, milliy identitetni mustahkamlash, madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirish, yoshlarni tarbiyalash, global madaniyatni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Buning natijasida, mumtoz musiqa nafaqat o'zbek xalqining, balki butun dunyo madaniyatining ajralmas qismiga aylanadi.

Mumtoz musiqa merosimizning milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarini mavzusini xulosalab aytadigan bo'lsak, mumtoz musiqa, ayniqsa maqom san'ati, o'zining boy tarixiy va madaniy merosi bilan o'zbek xalqining madaniy identitetini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Milliy qadriyatlar, an'analar va urf-odatlarini o'z ichiga olgan maqom san'ati, nafaqat o'zbek xalqi uchun, balki umumbashariy madaniyat uchun ham bebaho meros hisoblanadi. Bu musiqaning nafaqat estetik, balki tarbiyaviy, ruhiy va ma'naviy ta'siri, uning xalqning hayotiy falsafasi, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiradi.

Maqom san'ati milliy musiqaning o'ziga xosligini saqlab qolish bilan birga, global madaniyatda o'z o'rnini topib, madaniyatlararo aloqalar va tushunishni rivojlantiradi. UNESCO tomonidan maqom san'ati global madaniy meros sifatida tan olingani, uning dunyo madaniyatidagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, mumtoz musiqaning umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liqligi, musiqaning universal va tinchlik, adolat, erkinlik kabi qadriyatlarni targ'ib etuvchi vosita sifatida ishlashini ta'minlaydi.

Shuningdek, mumtoz musiqa merosini o'rganish, yosh avlodni milliy va global madaniyatga hurmat bilan tarbiyalash, madaniy xazina va an'analarni saqlashda katta ahamiyatga ega. Bu jarayon, milliy musiqaning zamonaviy jamiyatdagi rolini mustahkamlash, musiqaning inson ruhiyatiga ta'sirini kuchaytirish va uning xalqaro miqyosdagi ahamiyatini oshirishga yordam beradi.

Shunday qilib, mumtoz musiqa merosimizning milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan bog'liq jihatlarni o'rganish, nafaqat musiqaning o'ziga xosligini anglash, balki uning madaniyatlararo muloqotda, jamiyatni rivojlantirishda va global madaniyatda o'z o'rnini topishdagi ahamiyatini chuqurroq tushunishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev, Sh. (2012). O'zbek mumtoz musiqasi va uning tarixi. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Isroilov, M. Maqom san'ati va uning tarbiyaviy ahamiyati. – Toshkent: (2005). Fan.
3. Kamalov, B. Mumtoz musiqaning madaniyatlararo aloqalarda o'rni. – Toshkent: (2010). Sharq.
4. Khayrullayev, Z. (2017). O'zbekistonning musiqiy merosi: maqom san'ati va uning global qadriyatlar bilan aloqasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
5. Shodiyev, M. (2013). Mumtoz musiqaning nafaqat milliy, balki dunyo madaniyati xazinasidagi o'rni. – Toshkent: Gulom nashriyoti.
6. UNESCO. (2003). Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity.
7. International Council for Traditional Music (ICTM). (2008). Traditional Music of the World.
8. Merriam, A. P. (1964). The Anthropology of Music. – Northwestern University Press.
9. Tadjibayeva, D. (2021). Maqom san'ati: milliy musiqaning tarbiyaviy va ma'naviy o'rni. – Journal of Art and Culture Studies, 2(4), 45-56.
10. Akhmedov, S. (2018). Globalization and National Identity in Traditional Music: The Case of Uzbek Maqam. – World Music Journal, 29(1), 22-34.
11. Rasulov, T. (2015). Maqom san'ati va madaniyatlararo aloqalar. – Cultural Heritage and Dialogue, 3(1), 12-18.
12. Sattarov, A. (2016). The Role of Traditional Music in Preserving Cultural Identity. – International Journal of Cultural Studies. olgan.